

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Institutionen för stad och land
Avdelningen för landsbygdsutveckling

RAPPORT

2025-10-24

Välfärdsinnovationer – hur kan kommun och civilsamhälle samverka för åldersvänliga bygder?

Författare: Arvid Stiernström

Inledning och bakgrund

Demografin förändras nationellt och för många kommuner innebär det en högre andel äldre, medan andelen personer i arbetsför ålder inte ökar i samma takt (SKR 2024). Genom projektet Ekosystem för en åldersvänlig bygd har ett arbete pågått i Vingåkers kommun för att möta de utmaningar dessa förändringar för med sig. Kommunen har under 2022 genomfört prognoser som visar att antalet invånare som är 85 år eller äldre kommer att öka med 78% fram till år 2037 i kommunen, samtidigt som andelen invånare i arbetsför ålder minskar. Projektet syftar till att hantera de utmaningar som den förändrade demografin väntas föra med sig för kommunen och hitta nya arbetssätt i hur man bedriver välfärd och äldreomsorg. De framtagna prognoserna pekar på att om kommunens äldreomsorg fortsätter att bedrivas på samma sätt som 2022 kommer verksamheten att behöva en utökad budget med 80% år 2037 för att fortsatt kunna ge stöd och service till de äldre invånarna. Äldreomsorgen kommer att behöva rekrytera 500 nya medarbetare, inräknat personalomsättning och pensionsavgångar. Detta anser kommunen vara en stor utmaning då det redan i dag är svårt att rekrytera medarbetare med rätt kompetens. SKR pekar ut 50 kommuner, varav Vingåker är en, som har extra stora utmaningar att möta den demografiska utvecklingen eftersom kommunerna har en hög andel invånare som är 65+ i kombination med en låg socioekonomi.

Projektet Ekosystem för en åldersvänlig bygd

Projektet Ekosystem för en åldersvänlig bygd är finansierat med stöd av Vinnovas program för Utmaningsdriven innovation och drivs av Vingåkers kommun, tillsammans med projektparterna Sensorapplikationer Skandinavien AB, Digital dimension Sverige AB, Sveriges lantbruksuniversitet och Studieförbundet Vuxenskolan. Vingåkers kommun har sedan 2019 drivit projektet i tre steg. I tidigare projektsteg bedömdes Socialförvaltningens äldreomsorg vara den kommunala gren som står inför störst utmaningar när demografin förändras. Utifrån hemtjänstverksamhetens, omsorgstagares och civilsamhällets behov och förutsättningar för ett hälsosamt åldrande och ett fördröjt behov av vård och omsorg beslöts att testa nya tekniska och organisatoriska lösningar. Det tredje och sista steget som genomförs syftar till att implementera dessa lösningar. Målet är att ”etablera ett ekosystem för en åldersvänlig bygd i Vingåker, där alla delar av kommunens verksamheter, civilsamhälle, anhöriga och andra aktörer arbetar tillsammans för att individen ska kunna åldras hälsosamt, fördröja behov av vård och omsorg, samt optimera utförandet av vård och omsorg” (Vingåkers kommun 2025). Projektets lösningshypotes är att med tidigare introduktion av stöd innan stora behov av vård och omsorg uppstår är det möjligt att förlänga hälsa och självständighet hos äldre.

Rapportens syfte och upplägg

En utgångspunkt i projektet är att civilsamhället upprätthåller flera viktiga beståndsdelar av det åldersvänliga ekosystem som formas i Vingåkersbygden. Genom att stärka upp civilsamhällesaktörer i Vingåkers centralort och omgivande bygder vill man inom projektet avlasta den kommunala äldreomsorgen. Det handlar i första hand inte om att civilsamhället skall ta över funktioner såsom hemtjänst,

utan snarare att möjliggöra att människor håller sig friska längre, har ett aktivt nätverk av personer som kan agera som anhöriga vid försämrad hälsa och skapa en meningsfull fritid som motverkar ensamhet och psykisk ohälsa. I rapporten förs en diskussion om vilken roll civilsamhället har i ekosystemet, hur civilsamhället och offentlig verksamhet kan arbeta för att bidra med välfärdsinnovationer samt förutsättningarna för civilsamhället att bidra till en ökad åldersvänlighet. Projektet bygger på en idé av att kombinera social och digitala lösningar för att stärka upp åldersvänligheten i kommunen. Inom projektet har de digitala insatserna främst fokuserat på att stärka upp det kommunala hemtjänst- och omsorgsarbetet för att främja äldres hälsa. Ett undantag till detta är arbetet med den digitala kommunikationsplattformen Bubblan. Den syftar till att motverka ofrivillig ensamhet genom att öka möjligheterna för äldre att ha sociala interaktioner, som en lösning när förmågan att lämna hemmet är begränsad. Bubblan har också utvecklats för att hemtjänsten ska kunna utföra digitala hemtjänst-insatser. Kommunikationsplattformen är helt digital och är således utan krav på fysisk närvaro. Då fokuset för denna rapport är just på en bredare samverkan mellan kommun och civilsamhälle, kommer dessa digitala lösningar inte beröras i någon större utsträckning, även om de utgör en central del för projektets helhet¹.

Rapporten inleds med en diskussion om vad ett ekosystem är i detta sammanhang, samt vad som avses med begreppen civilsamhälle och landsbygd. Projektet i Vingåker används återkommande som exempel i denna diskussion. Därefter presenteras två exempel på välfärdsinnovationer från andra delar av Sverige, för att lyfta diskussionen om relationen mellan välfärdsinnovationer och samverkan mellan civil och offentlig sektor. Rapporten avslutas med en syntes där lärdomar från de två exemplen och Vingåker vävs samman för att svara på den övergripande frågan om hur samverkan mellan offentlig och civil sektor kan stärka välfärdsinnovationer.

Metod och material

Rapporten bygger på en litteraturöversikt samt ett empiriskt material bestående av intervjuer som genomförts inom ramen för projektet. Dessa intervjuer, som hölls över telefon och varade mellan 30 minuter och 1 timme, genomfördes under två tillfällen. Det första tillfället genomfördes under våren 2024, inom ramen för en utvärdering av etableringen av Vingåkers kommuns landsbygdsstrategi, där i huvudsak de lokala utvecklingsgrupperna i Läppe, Österåker, Marmorbyn, Högsjö, Viala och Baggetorp representerar civilsamhället. Utvärderingen genomfördes i anslutning till ett tidigare samarbete mellan SLU och Vingåkers kommun, och skedde alltså före Vinnova projektet som utgör grunden för denna rapport. Det andra tillfället skedd i ett initialt skede av projektet, under hösten 2024, där projektmedarbetare undersökte hur det organiserade civilsamhället förhåller sig till begreppet åldersvänlighet och kommunens arbete med att stötta civilsamhällsorganisationer. Under detta tillfälle intervjuades 12 föreningar från Vingåkers civilsamhälle, där urvalet inkluderade föreningar som arbetar med idrott- och hälsa, kultur och utbildningsfrågor. Litteraturöversikten bygger på forskning inom landsbygdsutveckling, civilsamhällesstudier och sociala innovationer och

¹ För en utförlig genomgång av de digitala lösningarna se *Åldrande på landsbygd: Kunskapsrapport för ett stärkt ekosystem för en åldersvänlig bygd*

även på en genomgång av rapporter där offentliga aktörer (kommuner och myndigheter) beskriver och diskuterar effekterna välfärdsinnovationer.

Centrala begrepp: Sociala ekosystem, innovation och civilsamhälle i landsbygderna

Det som med ett samlingsbegrepp kan kallas för sociala ekosystem återfinns i litteratur som behandlar social innovation och entreprenörskap där ekosystem beskriver den samling av aktörer, strukturer och normer som interagerar för att upprätthålla en miljö som verkar möjliggörande för social innovation (t.ex. Kaletka et al., 2016; Lindberg, 2022; Stam, 2015). Forskningen visar på att en förståelse om hur beståndsdelarna i denna miljö interagerar gör att beslutsfattare både kan röja undan hinder för och skapa starkare kopplingar mellan de interagerande delarna och möjliggöra sociala innovationer (Kaletka et al., 2016). Social innovation syftar till att förbättra människors livsvillkor, där till exempel upprättandet av en lokal servicepunkt på landsbygden säkerställer de landsbygdsboendes behov av service (Lindberg, 2022 s. 56). Utifrån detta kan innovation förstås som en ny lösning som introduceras till en plats för att möta ett lokalt problem. Vidare kan social innovation syfta till att stärka människors egenmakt och inflytande genom att de människor som arbetar med innovationen får ökad kontroll över en funktion där de tidigare har fått förlita sig på stat eller kommun (ibid.). I landsbygderna handlar ofta social innovation om att möta ett samhällsproblem som uppstått till följd av tillbakadragandet av välfärdsfunktioner eller bristen på tillgång till service (Cras, 2017; Lindberg, 2022). Här går det att ana ett starkt band mellan civilsamhället, dess organisering och förekomsten av sociala innovationer. Med civilsamhället avses i denna rapport både det etablerade föreningslivet med grund i 1900-talets stora folkrörelser såväl som aktiviteter av mer informell karaktär, där människor kommer samman för att arbeta tillsammans med ett gemensamt intresse. Det senare kan handla om människor som organiserar sig genom sociala medier eller intressenätverk (exempelvis föräldrarna på en förskola). Civilsamhällets utgörs dels av dessa enskilda grupperingar, men är också sammanhållet av en tät väv av relationer med andra aktörer (ex., lokala företag och kommunala tjänstepersoner), mötesplatser, traditioner och normer, vilket också utgör basen för civilsamhällets mobilisering (jfr. von Essen & Åberg, 2025 s. 8). Civilsamhället brukar ibland ses som en särskild sfär som kan ses som avgränsad från det offentliga (staten), det privata (näringslivet) och familjen, även om hybridisering över dessa intressesfärer är ständigt pågående (Wijkström, 2012).

Ekosystemet, formerna för social innovation och civilsamhället i Vingåker får en särskild karaktär då kommunen är en utpräglad landsbygdskommun med en större centralort. Samtidigt präglas kommunen också av att den ligger nära de större städerna Katrineholm och Örebro. Därför blir en förståelse för vad landsbygden är i denna speciella kontext central för att förstå ekosystemet. Vad som karaktäriserar landsbygd är ett flitigt debatterat begrepp inom forskningen och ingen enskild förklaring tycks vara helt tillfredställande för att fånga de heterogena geografier som skiljer stad från land (se t.ex., Cras et al., 2022; Westholm, 2018; Westholm & Waldenström, 2008). Det brukar därför framhållas att det är rimligare att tala om landsbygder, då pluralformen bättre fångar upp de stora skillnader som finns över landet. Westholm and Waldenström (2008) beskriver *landsbygdernas särskildhet* som präglad av gleshet (fysisk och social), som delvis skapas av det brukade

landskapet, vilket påverkar grunden för mellanmännskliga relationer. Gunnarsdotter (2005) fokuserar på begreppet *bygd* som en slags tidsrumslig gemenskap där människor, de fysiska avstånden till trots, förenas genom relationer till platsen, delade traditioner och normer samt en gemensam historia. Som von Essen och Åberg (2025) visar, formar landsbygdernas särskildhet civilsamhällets organisering. I landsbygderna och mindre samhällen blir det vanligt med överlapp mellan, framför allt familjeliv och föreningsliv, som en följd av den mindre befolkningsstorleken men också genom den bygdegemenskap Gunnarsdotter (2005) beskriver. För att förstå civilsamhällets förutsättningar och roll i det åldersvänliga ekosystemet i Vingåker måste både landsbygdens gleshet och närhet ligga i åtanke.

Civilsamhällets roll i ekosystemet

Det finns tydliga strukturella likheter mellan sociala ekosystem och den sociala väv som formar civilsamhället, där aktörer, funktioner, normer och institutioner interagerar. Upprättandet av ett socialt ekosystem handlar inom ramen för projektet i Vingåker att mobilisera, stötta och utveckla särskilda delar av civilsamhällets väv för att skapa åldersvänlighet, inte enbart inom den kommunala verksamheten utan i Vingåkersbygden i stort. Här finns det en potentiell spänning mellan initiativtagaren till upprättandet av ekosystemet, det vill säga Vingåkers kommun, och civilsamhällets frivilliga och behovsstyrda organisering när kommunen gör anspråk inte bara på civilsamhällets resurser utan även främjar en särskild idé – åldersvänlighet. Samtidigt så är civilsamhället väl lämpat för att skapa och upprätthålla aktiviteter och social samvaro som ses som meningsfulla för deltagarna.

Forskning har visat att civilsamhället på ett flexibelt sätt kan möta samhällsutmaningar på innovativa sätt och har en förmåga att möta upp akuta problem när den offentliga förvaltningen blir ansträngd, vilket kunde studeras bland annat under det stora flyktingmottagandet 2015 och 2016 (Stiernström et al., 2019). Lindberg (2025) visar att civilsamhället har en lång tradition av att bedriva välfärdsarbete, vilket hon beskriver med begreppet *idéburen välfärd*. Vidare menar Lindberg att civilsamhället har en förmåga att kliva in i de mellanrum och sprickor som kan bildas inom den offentliga sektorns välfärdsarbete, vilket också hände i samband med flyktingvågen. Historiskt har den idéburna välfärden lagt grunden till flera välfärdsinstitutioner som idag drivs i offentlig regi, t.ex. hemtjänst, förskolor och kvinnojourer (ibid.) Förmågan att möta upp och kliva in i dessa mellanrum kan ses som ett uttryck för civilsamhällets innovationsförmåga (Lindberg & Nahnfeldt, 2017). Denna förmåga talar för att ett ekosystem där civilsamhällesaktörer utgör en central komponent kan vara både flexibelt och mångsidigt. Samtidigt är det viktigt att ha i åtanke att enligt de nordiska välfärdsmodellerna så organiseras den största delen av välfärden av den offentliga sektorn, mot vilken civilsamhället blir ett komplement (Tillmar et al., 2018). Detta formar vilka förväntningar kring ansvarsfördelning som finns hos medborgarna. Aytar (2022) visar att i de nordiska länderna utmärker sig inom det civila omsorgsarbetet på så sätt att de i större utsträckning än andra länder anser att det är det offentliga ansvar att tillhandahålla vård. Tilltron till det offentliga förmåga och ansvarsområden kan både underlätta och försvåra samverkan. Underlättandet kan ske genom att det finns en tydligare förståelse om vem som ansvarar för vad inom omsorgsarbetet, vilket gör det

enklare med tydligare gränsdragningar i samverkansarbetet. Samtidigt så finns det en risk att social innovation passiviseras genom att ideellt engagemang begränsas till särskilda områden.

Civilsamhället fyller även viktig funktion i det förebyggande hälsoarbetet, något som pekar mot möjligheten att blicka bortom de traditionella omsorgsgivande organisationerna och av ta ett bredare ideellt engagemang i beaktande. Forskning stödjer att ideellt engagemang är bra för känslan av tillfredsställelse hos äldre vilket påverkar hälsan positivt (Hansen et al., 2018). Engagemang kopplat till det lokala bygdelivet är en viktig del för många landsbygdsboende. Bygdell (2014) skriver om platsbaserad omsorg, som utgår från en gemensam förståelse och omtanke kring en plats och de människor som utgör den. Civilsamhällets aktörer kan därmed utöva en slags bygdeomsorg, genom att ta hand om de äldre tar de även hand om bygden. Bygdell beskriver även ett slags utökat anhöringskap där frivilliga äldre stöder ”ännu äldre” (Bygdell, 2014).

I de undersökningar som gjorts inom projektet finns exempel på både normer och funktioner som kan anses vara viktiga för ekosystemet, men samtidigt uppådas även svagheter och risker när det offentliga möter det civila. Arora-Jonsson (2017) beskriver hur olika grupper i både det organiserade och mer löst sammanslutna civilsamhället på landsbygden tar över ansvarsområden som tidigare har legat på det offentliga, men att detta kan leda till att deras tidigare roll och identitet omvandlas. Till exempel kan en lokal utvecklingsgrupp förlora sin röstbärande funktion som företrädare för en bygds intressen, om den behöver lägga allt för mycket resurser på att upprätthålla en servicefunktion. Vidare visar hon att civilsamhället också är omgärdat av maktstrukturer och interna spänningar, vilka är viktiga att ta hänsyn till när viktiga samhällsfunktioner tas upp av icke-offentliga aktörer. Cras et al., (2022 s.20) lyfter på liknade sätt att det finns normativa föreställningar om civilsamhället som inneboende gott. Sådana föreställningar kan dölja ojämlika maktbalanser och strukturer och väcka frågor om representation och demokratiska mandat, samt med vilken legitimitet en civilsamhällesorganisation verkar. Här blir relationen med den offentliga (men också den privata) sektorn viktig, eftersom den bidrar både med resurser och förtroendekapital till civilsamhällets aktörer. Genom ekosystemet, där många delar arbetar för att skapa en helhet för att uppnå ett gemensamt syfte kan gränsen mellan offentliga, privata och civilsamhällesaktörer bli tydligare, vilket även stärkas av tidigare forskning om civilsamhället (Wijkström, 2012). En fungerande (och tydlig) samverkan mellan de olika organisationerna utgör grunden både för hur ekosystemet kan arbeta gemensamt, och upplevas av kommunens innevånare. Civilsamhället bygger också på att enskilda individer, eller *eldsjälar*, tar ett särskilt stort ansvar för det ideella arbetet. Dessa blir ofta viktiga nyckelpersoner för samverkan mellan offentlig och civilsektor, där personliga kontakter kan spela en stor roll. Samtidigt så skapar ett beroende till dessa personer en prekär situation, då relationerna kan rasa samman ifall eldsjälen av ett eller annat skäl upphör i sitt engagemang. Detta talar för att ekosystemtanken, med dess bredare ansats och försök till att involvera ett större nätverk av civilsamhällesaktörer, kan vara en viktig komponent för att skapa mer stabila samverkansstrukturer.

Samverkan kan ske i en mängd olika former (partnerskap, projekt, allianser osv) (Lindberg, 2009). Här sticker ekosystemet i Vingåker ut, dels eftersom det formeras genom en projektorganisation, dels för att det, när det väl är etablerat, samtidigt kommer omfattas av upparbetade samverkansstrukturer och en mer generell

medvetenhet/vilja att organisera sig för äldres hälsa inom civilsamhället. På så sätt skall systemets många olika delar genom sina respektive kärnverksamheter generera ett slags tillstånd där Vingåkersbygden framgent är en åldersvänlig kommun. Inom ramen för denna rapport ligger dock fokus på det som Germundsson (2011) kallar för andra gradens samverkan, vilket innebär att parterna arbetar tillsammans för att uppnå ett gemensamt mål, samtidigt som det behåller sina ursprungsmål/verksamheter. Samverkan sker i detta med relativt tydliga gränsdragningar mellan de samverkande parterna, samtidigt som det som parterna inom Vingåker samverkar om (ett åldersvänligt ekosystem) är ett gränsöverskridande objekt (Tillmar et al., 2018).

Samverkans exempel

I de undersökningar som gjorts inom projektet framgår det tydligt att civilsamhällesorganisationer i Vingåkers kommun redan är engagerade och driver olika åldersvänliga aktiviteter, samt att deras verksamhet även i stor utsträckning är beroende av ideella krafter från personer som har uppnått pensionsåldern. En del föreningar, som PRO och SPF, organiserar sig specifikt med äldre som målgrupp, medan andra, såsom Österåkerbygdens friskoleförening har hjälp av pensionerade lärare och rektorer i deras styrelsearbete. Gemensamt utgör de aktörer som har stor potential för ekosystemet, genom att de dels producerar och tillhandahåller kunskap men framför allt för att de bildar nätverk av omsorg. Vingåkers kommuns arbete med att underbygga ett ekosystem för åldersvänlighet på landsbygden står ut i en svensk kontext och de olika projektsatsningarna och initiativen som genomförts i Vingåker ligger i framkant inom området. Flera kommuner i Sverige har antagit policys och mål om att bli mer åldersvänliga, i enlighet med WHO:s riktlinjer för age friendly cities and communities¹. Dessa exempel är förvisso relevanta men inom ramen för denna rapport ligger fokus på samverkan mellan idéburen och offentlig verksamhet för att skapa välfärdsinnovationer för omsorg. Därför lyfter vi blicken mot två exempel som på olika sätt, berör samverkansmönster som är relevanta för vår förståelse av Vingåkers åldersvänliga ekosystem. Exemplet, det första från Ekerö och det andra från Sandviken, handlar primärt inte om åldersvänlighet utan om integration, ungdomsverksamhet och insatser riktade till personer med funktionsvariationer. Anledning till detta är att dessa områden är överrepresenterade inom områden av social innovation och det finns därför många lärdomar att dra från deras erfarenheter, samtidigt som kontrasten mellan dessa ekosystem och det som nu växer fram i Vingåker kan belysa det åldersvänliga ekosystemets särskilda behov. Källorna till de två exemplen utgörs av utvärderingsrapporter^{2,3} som gjort omfattande analyser av samverkansarbetet på respektive plats.

Ekerö – Öar utan gränser

Historien om Ekerös innovationsinriktade samverkan med det lokala och regionala civilsamhället tar sin början i flyktingmottagandet under 2015-2016. Liksom

¹ för en mer djupgående beskrivning av detta, se <https://www.who.int/publications/i/item/9789241547307>

² [MUCF - Samverkan mellan kommun och civilsamhälle](#)

³ [Framsteget - när civilsamhället hjälper till](#)

många landsbygdskommuner runt om i landet fick Ekerö under en mycket kort tid en stor grupp nyanlända, framför allt unga, som satte press på de offentliga välfärdsinstitutionerna. I MUCF:s (2021) rapport om samverkan mellan civilsamhälle och kommuner beskrivs hur denna svåra situation avhjälpes av ett stort engagemang från ideella krafter, där både det organiserade och det mer formlösa civilsamhället trädde in. Civilsamhället bidrog både med lösningar på akuta problem (t.ex. genom att skänka kläder) men också med ett mer långsiktigt integrationsarbete. För att hantera det stora engagemanget, då många hörde av sig till kommunen för se hur de kunde hjälpa till, tog kommunen på sig ett samordningsansvar, förmedlade kontakter och noterade på vilka sätt människor kunde hjälpa till. Detta var en delvis ny erfarenhet för kommunen och civilsamhällesaktörerna, då tidigare försök att stimulera generella strukturer för samverkan i kommunen hade misslyckats. Ur detta spretiga engagemang anar vi fröet till ett ekosystem för sociala innovationer och integration. Genom att bemöta initiativen från medborgarna och samtidigt ge dem riktning genom att förmedla kommunens lägesbild av problemet kunde Ekerö kommun dra nytta av det stora engagemang som medborgarna visade. Kommunen lärde sig även att upprätthålla kommunikation med engagerade personer, även vid de tillfällen då kommunen inte hade något behov av deras insats just vid de tillfälle som de hörde av sig. Vid flera tillfällen lyfter utvärderingen behovet att vara tydlig i sin kommunikation och att ett ömsesidigt informationsutbyte mellan kommun och civilsamhället ledde till ökat förtroende och mer effektiva insatser.

Allt eftersom de mest akuta insatserna minskade i omfattning så började både kommunen och civilsamhällesaktörerna arbeta med en mer långsiktig integration. Här pekar utvärderingen på vikten av att tidigt involvera personerna som insatserna riktas mot, det vill säga de nyanlända. Genom att undersöka och utgå från deras upplevda behov kunde insatserna effektiviseras och framför allt bli meningsfulla för både givare och mottagare. Nyckelbegrepp här är kunskap och kunskapsöverföring. Denna kunskapsöverföring sker dels mellan de som är i behov och de som möter behoven, dels mellan de som organiserar sig för att hjälpa, det vill säga kommun, civilsamhälle och även Regionen.

Kommunen utvecklade med tiden sin roll som samordnare och bestående arenor för samverkan formaliserades. Två av dessa lyfts fram som särskilt betydande – Samverkansorganet och Idélabbet. Samverkansorganets är en plattform där kommunens förvaltningar delar erfarenheter och föreslår nya samverkansområden. Här sker vad som närmast kan beskrivas som en intern samverkan, för att hantera kommunens många olika ansvarsområden och resurser. Tillsammans hjälps man inom kommunen åt för att kunna möta civilsamhällets aktörer på bästa sätt. Idélabbet å sin sida, uppkom som ett initiativ för att ideellt engagerade skulle kunna möta varandra och kommunen på en gemensam arena. Genom Idélabbet kan kommunen lotsa och informera civilsamhället till olika resurser, till exempel lokaler, aktuella föreningsbidrag och partners, samt agera som bollplank för lokala initiativ.

Flyktingmottagandets akuta behov skapade en angelägenhet hos medborgarna och drev på deras engagemang och vilja att upprätta fungerande samverkansstrukturer med kommunen. Här skiljer sig Ekerös erfarenheter mot Vingåkers ekosystemsarbete, i och med att den demografiska utmaningen snarare karakteriseras av ett långsamt tilltagande problem, än en turbulent händelse.

Erfarenheterna från Ekerö visar dock upp att när väl strukturer och funktioner för samverkan upprättats, så underlättar detta vid nya utmaningar. Detta kom till uttryck under COVID-19 pandemin, där samarbete mellan kommun och civilsamhälle fick en betydande roll för att hjälpa personer i isolering med till exempel matinköp.

Framsteget – När civilsamhället hjälper till

Framsteget i Sandvikens kommun drivs genom Sandvikens idrottsförening (SIF), där de bedriver socialt arbete för att skapa förutsättningar för unga, utrikesfödda och personer med funktionsvariationer. Verksamheten fokuserar på tre centrala områden, nämligen integration, rörelse och arbetsmarknad. Initiativet har funnits sedan 2016 och bygger på en samverkansstruktur där SIF arbetar tillsammans med socialtjänst, skola, kommunledning och lokala insatser för integration och arbetsmarknad. En viktig aspekt inom Framsteget är att även de som arbetar som ledare och tränare, också samlar in erfarenheter som gynnar deras arbetsträning. Genom Framsteget driver partnerorganisationerna olika projekt under ett gemensamt paraply som arbetar utifrån en gemensam modell. En del av verksamheten stötts även av privata aktörer.

Framsteget utbildar genom sin idrottsverksamhet ledare, vilka ofta är utrikesfödda ungdomar, som sedan även agerar som resurspersoner på kommunens skolor. Deltagare i Framsteget befinner sig i stor utsträckning i så kallade utsatta områden, där dessa kan fungera som en brygga mellan boende och socialtjänsten. Framstegets deltagare har, till skillnad från kommunen, starkt socialt kapital i de sociala nätverken som omfattar dessa områden. Detta medför att de når ut till personer som har låg eller ingen tillit till den offentliga förvaltningen, trots att de skulle vara behjälpta av sådana kontakter.

Framsteget skiljer sig mot Ekerö genom att det utgår från en modell för samverkan där i huvudsak en stark aktör har upprättat ett nätverk för samarbete med kommunen. I Ekerö framkommer i stället en brokig mängd av organisationer och enskilda medborgare som kommer samman under ett gemensamt mål. Vingåkers ekosystem kan sägas befinna sig mitt emellan dessa två modeller, där projektorganisationen genom flera års tverksamhet har hittat stabila partners, samtidigt som man, fram för allt från kommunens sida, arbetar för att driva fram det breda engagemang som kan ses i Ekerö.

Det finns även viktiga likheter mellan Ekerö och Sandviken, som har lett till de båda exemplens framgång. För det första karaktäriserar verksamheterna av tydlig information och utbyte mellan förväntningar, högt förtroendekapital, och att flera funktioner och förvaltningar vid kommunerna har varit involverade. Det framgår också tydligt att kommunen har stor vinning av att arbeta nära civilsamhällesorganisationerna, då dessa når dit kommunen inte når. Civilsamhällets organisering karaktäriseras av socialt kapital, det vill säga de resurser och fördelar som uppstår genom sociala relationer, nätverk och tillit mellan människor. (jfr. Tillmar et al., 2018). De mellanmänniska kontakterna är viktiga, framför allt för att nå ut till de som har lågt förtroende för det offentliga eller som har låg kännedom om vilken hjälp som finns att få. Välfärdsinnovationer uppkommer i mötet mellan parterna, där civilsamhället är mer reaktivt och snabbt kan mobiliseras, och kommunerna står för stabilitet och långsiktigt arbete. Tillsammans bidrar de till varandras legitimitet och beskriver två exempel där

framgångsrika välfrädsinnovationer uppkommit i mötet mellan kommuner och ett anpassningsbart civilsamhälle.

Diskussion

Ekosystemet i Vingåker bygger på både sociala och digitala lösningar som kommer samman och att offentlig och civil sektor kan hitta former för samverkan. I intervjuerna från de studier som bedrivits i Vingåker inom ramen för projektet framkommer det att även om betydande steg har gjorts i en riktning där civilsamhälle och kommun kan mötas, är dessa mötesplatser inte alltid kända för civilsamhällets organisationer. Ett exempel är de lokala utvecklingsgrupperna, som återfinns i flera av kommunens bygder och vilka är koordinerade genom det så kallade lokala utvecklingsforumet som ordnas i kommunal regi. Detta kan vara en viktig plattform, men tycks sakna kontakt med vissa delar av civilsamhället. Samverkansexemplen visar att förutsättningar för innovation är just att det finns kontaktytor där de båda sektorerna kan mötas och utveckla förståelse för varandra. Vidare visar exemplen på vikten av inomkommunal samverkan, där så kallade gränsgångare, som förstår de olika kommunala förvaltningarnas utmaningar och logiker, blir centrala (se Tillmar et al., 2018).

Utöver de sociala innovationer som projektet eftersträvar i Vingåker, så läggs en betydande vikt vid digitala lösningar, såsom digitala hemtjänstbesök och inköp. Ett intressant verktyg här är Bubblan, den digitala kommunikationsplattformen som på ett framgångsrikt sätt kan föra samman äldre med ett utbud av civilsamhällesaktiviteter som kan genomföras online, till exempel föreläsningar och studiecirkel. Det finns en stor potential här för att underlätta för kommunen, och bidra till innovationer anpassade för en landsbygdscontext. Lindberg (2024) har visat en framgångsrik kombination av sociala och digitala lösningar på lokala problem och utmaningar kan leda till att innovationer uppkommer, men att en grundförutsättning för att dessa ska vara framgångsrika är att det finns ett starkt underifrånperspektiv, något som man eftersträvat i Vingåkersprojektet. Bygdell (2016), beskriver hur platsen har betydelse för omsorgens upplevelse och organisering. Det gör att vi måste beakta landsbygdens särskildhet, där glesheten innebär färre kontaktytor för mellanmänskliga möten. Sjöström (2025) har studerat de rumsligas betydelse för vårdupplevelsen hos äldre. Han visar hur äldre människor, utöver vården, vill kunna komma till platsen där de kan träffa bekanta och andra äldre som befinner sig samma situation. Vårdcentralen och motsvarande vårdinrättningar blir därför platser för mer än vård, de blir även platser för social samvaro vilket visar på en begränsning i e-lösningar, där enbart vården ligger i fokus. Landsbygdens sociala närhet är viktig och därmed kan digitala tjänster upplevas som ointressanta, då de skapar ett avstånd mellan människor. Därmed får välfrädsinnovationen begränsad spridning eftersom den ses som ett hot mot den sortens verksamheter/mötesplatser som äldre på landsbygden värnar om. En möjlig väg framåt här är att underlätta för att andra platser för samvaro består, något som civilsamhället med stöd från det offentliga skulle kunna erbjuda, i kombination med den sortens verktyg som Bubblan utgör. Här handlar det främst om att lokaler är tillgängliga och kan upprätthållas, vilket också efterfrågad i de delutvärderingar som gjorts i Vingåker.

Arora-Jonsson (2017) ber oss vara uppmärksamma på de maktrelationer som genomsyrar civilsamhället och formar de sociala relationer som utgör dess grund. Skillnaden mellan den offentliga plats som en vårdinrättning utgör, och den striktare socialt reglerade plats som till exempel en bygdegård är, kan påverka människor möjlighet att delta.

Erfarenheterna från Ekerö fångas även upp inom forskningen. Andfossens (2016) studie i Norge visar på att frivilliga inom det brokiga civilsamhället har olika behov, vilket försvårar en enhetlig modell för samverkan. Istället måste samverkan vara anpassningsbar, där olika typer av frivilliga kan möta olika delar av den kommunala verksamheten (t.ex. fritidssamordnare och anhörigstödjare). Samordning och gränsgång behöver ske mellan det kommunala, eller intern samverkan, för att kunna stimulera och hjälpa extern samverkan (Tillmar et al., 2018).

Slutsatser och rekommendationer

Fokuset i denna rapport har varit på välfärdsinnovationer som uppstår i mötet mellan civilsamhälle och offentlig verksamhet och under vilka förutsättningar detta kan främja ekosystemet i Vingåker. Utifrån det arbete som skett i Vingåker och de lärdomar som finns att dra från litteraturen och samverkansexemplen identifierar jag flera områden som jag ser som centrala för att stärka upp välfärdsinnovationer på landsbygden. Det har framkommit att innovationer där civilsamhällets aktörer svarar mot lokala behov eller visioner, och samtidigt får stöd av en offentlig aktör, kan bli särskilt framgångsrika. Tre viktiga framgångsfaktorer för samverkan behöver lyftas särskilt, nämligen forum, gränsgångare och roller samt resurser.

- **Forum:** Med forum avses de kontaktytor där människor, dels inom respektive samhällssektor och dels över sektorsgränserna kommer samman för att på olika sätt arbeta innovativt.
 - **Interna forum för gemensamma utmaningar:** Innovationer underlättas av att olika personer med olika ansvarsområden hjälper varandra att adressera gemensamma utmaningar. Exemplet om Samverkansorganet från Ekerö visar hur man hanterar stuprörstänk och hittar lösningar tillsammans, inom den offentliga administrationen.
 - **Gemensamma forum över sektorsgränser:** Civilsamhälle, offentlig och även privat sektor behöver mötas på platser där de har möjlighet att samtala och besluta om vägar framåt. Vingåker har arbetat fram ett system där enskilda bygder bildar lokala utvecklingsgrupper som sedan kommer samman i en lokal utvecklingsform där bygdegrupperna och kommunen möts. Denna form av initiativ skapar en känsla av delaktighet och ökad förståelse för de olika sektorernas verkligheter. Vidare har man inom projektet ordnat föreningsdagar, där civilsamhällets organisationer har kunnat mötas för att diskutera gemensamma frågor och utbyta erfarenheter, vilket har varit viktigt för projektets resultat.

- **Grängångare och roller:**
 - **One-stop kommun shop för åldersvänlighet:** Skapa en kontaktyta (till exempel en kombination av en hemsida och en bemannad telefon) där civilsamhällesaktörer kan få hjälp utan att själva behöva navigera runt mellan olika offentliga förvaltningar. En sådan kontaktyta är beroende av personer som förstår både kommunorganisationen och civilsamhällets brokighet. De som på olika sätt engagerar sig för åldersvänligheten kan röra sig om anhöriga, volontärer eller föreningar.
 - **Tydlighet och långsiktighet från det offentliga:** Civilsamhällesaktörer har förmågan att agera snabbt och nå ut till platser dit det tar längre för det offentliga att nå. Kommunen är viktig samverkanspartner för civilsamhället när den kan ge legitimitet och stabilitet i det ideella arbetet. Därför behövs det en tydlighet från kommunen och en långsiktighet i det stödjande arbetet. Kommunen kan fungera som ett bollplank, en kunskapsöverförare och bidra med resurser men ska inte aktivt bestämma vad civilsamhället ska göra.
- **Resurser:** En återkommande tanke är att civilsamhället ofta arbetar med knappa ekonomiska resurser, men kan lätt växla upp de medel som ges dem. Det är också viktigt att resurser inte reduceras till ekonomiska bidrag, utan det kan istället handla om att tillhandahålla lokaler, hjälpa till med informationsspridning eller dela med sig av kunskap. Vidare är det viktigt att bejaka de personer (eldsjälar) som engagerar sig både från det offentliga och civilsamhällets sida. Dessa är ofta bärare på viktiga kunskaper och kontaktnät som måste förvaltas varsamt och med stöd för att underlätta för gott och långsiktig samverkan.

En avslutande reflektion kring välfärdsinnovationer är att det behövs en fortsatt förståelse för vad en innovation är och innebär för till exempel en bygd. Det är lätt att i innovationssammanhang föra tankarna på nya tekniska lösningar på problem, samtidigt som litteraturen tydligt pekar mot innovativt tänkande måste hanteras bredare än så. I Vingåkers digitala och sociala ekosystem är det viktigt att inte glömma att digitala innovationer måste gå hand i hand med sociala. Onlinemöten måste fyllas med innehåll och e-vård kan inte ersätta behovet av sociala mötesplatser. Här finns det många nya kontaktytor och utmaningar där civilsamhället och kommun kan hitta nya sätt att samverka för en ny välfärdsmodell.

Referenser

Andfossen, N. B. (2016). The potential for collaborative innovation between public services and volunteers in the long-term care sector.

Arora-Jonsson, S. (2017). The realm of freedom in new rural governance: Micropolitics of democracy in Sweden. *Geoforum*, 79, 58-69.

Aytar, O. (2022). *Offentliga verksamheters samarbete med civilsamhället inom vård och omsorg : Ett kunskapsunderlag för Vård och omsorgsförvaltningen i Eskilstuna kommun*. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mdh:diva-64046>

Bygdell, C. (2014). *Omsorgsfull landsbygd: Rumsliga perspektiv på åldrande och omsorg på den svenska landsbygden* [Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund].

Cras, P., Essen, J. v., Hansen, K., Nordfeldt, M., & Åberg, P. (Eds.). (2022). *Landsbygdernas och de mindre orternas civilsamhällen*. Sveriges Lantbruksuniversitet. <https://pub.epsilon.slu.se/30179/1/agnidakis-p-20230127.pdf>
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:esh:diva-10046>.

Germundsson, P. (2011). *Lärare, socialsekreterare och barn som far illa : om sociala representationer och interprofessionell samverkan* (Publication Number 36) [Doctoral thesis, monograph, Örebro universitet]. DiVA. Örebro.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:oru:diva-14698>

Gunnarsdotter, Y. (2005). *Från arbetsgemenskap till fritidsgemenskap : den svenska landsbygdens omvandling ur Locknevis perspektiv*. Department of Landscape Planning, Ultuna, Swedish University of Agricultural Sciences.
<http://epsilon.slu.se/200503-ab.html> <http://epsilon.slu.se/200503.pdf>

Hansen, T., Aartsen, M., Slagsvold, B., & Deindl, C. (2018). Dynamics of volunteering and life satisfaction in midlife and old age: Findings from 12 European countries. *Social Sciences*, 7(5), 78.

Kaletka, C., Markmann, M., & Pelka, B. (2016). Peeling the onion. An exploration of the layers of social innovation ecosystems. Modelling a context sensitive perspective on driving and hindering factors for social innovation. *European Public & Social Innovation Review*, 1(2).

Lindberg, J. (2024). *Empowering and Inclusive Societal Rural Digital Transformation* [Doctoral thesis, comprehensive summary, Luleå University of Technology]. DiVA. Luleå.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:ltu:diva-109656>

Lindberg, K. (2009). *Samverkan*. Liber.

Lindberg, M. (2022). Social innovation i landsbygdens civilsamhällen

– från lokala servicepunkter till världskända besöksmål. In P. Agnidakis, P. Cras, J. von Essen, D. Harnesk, M. Lindberg, S. Stenbacka, S. Wallman Lundåsen, & P. Åberg (Eds.), *Landsbygdernas och de mindre orternas civilsamhällen*.

Lindberg, M. (2025). *Innovation i idéburen välfärd : Nedslag i svensk forskning, politik och civilsamhälle* (30358442 (EISSN)). (Marie Cederschiöld högskola arbetsrapportserie, Issue. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:esh:diva-11354>

Lindberg, M., & Nahnfeldt, C. (2017). *Idéburen innovation : nyskapande lösningar på organisatoriska och samhällseliga behov* (Första ed.). Idealistas Förlag.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:ltu:diva-79777>

Sjöström, T. (2025). Platsens betydelse för vård på avstånd. In T. Sjöström & E. Sorbring (Eds.), *Lika välfärd för alla : Landsbygdens möjligheter och utmaningar* (1. ed., pp. 185). Liber. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hv:diva-23376>

Stam, E. (2015). Entrepreneurial Ecosystems and Regional Policy: A Sympathetic Critique. *European Planning Studies*, 23(9), 1759-1769.

<https://doi.org/10.1080/09654313.2015.1061484>

Stiernström, A., Hansen, K., Waldenström, C., & Westholm, E. (2019). *Turbulens i Valfärden?: Om flyktingmottagandet i Dalarna 2016 -arbetsrapport från ett forskningsprojekt* [Reserach report](Urban and rural reports, Issue. D. o. u. a. r. d. Swedish University of Agricultural science.

Tillmar, M., Gustavsson, M., Högberg, L., Rosell, E., & Svensson, L. (2018). Sektorsöverskridande samverkan: En studie av organisering för välfärd mellan olika samhällssektorer. In: Linköping University Electronic Press.

Westholm, E. (2018). På landsbygden intet nytt? . In J. Syssner (Ed.), *Nya visioner för landsbygden* (pp. 235). Linneförs förlag.

<https://doi.org/http://liu.divaportal.org/smash/get/diva2:1306047/PREVIEW01.png>

Westholm, E., & Waldenström, C. (2008). *Kunskap om landsbygden. Dags för en ny agenda!*

Wijkström, F. (2012). Hybrider i civilsamhället. In F. Wijkström (Ed.), *Civilsamhället i samhällskontraktet : en antologi om vad som står på spel* European Civil Society Press.